

РУХАНИЙЛИК АДАМ ЖАШООСУНУН МАҢЫЗЫ

*Акматалиев Асанбек Тургунбаевич – ф.и.к.,
доцент, ОшТУнун академик Б.Мурзубраимов
атындагы эл аралык Өзгөн технологиялык жана
билим берүү институту,
akmataliev.asanbek@mail.ru, Кыргыз
Республикасы, Өзгөн шаары, Манас көчөсү, тел.:
0996550451059.*

Аннотация: *Аталган макалада руханийлик маселеси адам жашоосунун манызы катары каралат, андан тышкары анда айтылгандай, адамзат социумунда руханийлик тарыхый калыптануунун алгачкы этаптарында пайда болуп, жашоо алдындагы урматтоонун жашоого оптимисттик мамиле кылуу идеалы катары жашап келет. Адамдардын болмушунун онтологиялык негизи катары руханийликтин жардамы менен адамдын жаралуусу, жаныбардык абалдан жандыка чейинки жолдогу анын эволюциясы мүмкүн болду, ал «жаныбарлардын кубанычын» «адамзат бактысына» айлантууга жөндөмдүү болгон. Бүгүнкү күнү адамды руханий-адеп-ахлактык сапаттардан жана абалдардан тышкары мүмкүн болбогон сыяктуу эле коомдун эволюциялык өнүгүү процессин руханийликтен тышкары элестетүүгө мүмкүн эмес. Руханийликти адамдын жашоосу менен ажырагыс байланышта болгон өзгөчө процесс катары түшүнүү зарыл. Бирок аны реалдуу болмуш менен жакындатуу туура эмес болуп калат. Руханийлик – бул адамдын жашоосунун өзгөчө ченеми, ал өзүнө анын бүткүл жашоосун мазмундук жана маани-маныздык багытта камтып турат.*

Негизги сөздөр: *руханийлик, баалуулук, адамзат, социум, реалдуулук, маданият, фактор, эволюция, адеп-ахлактуулук, болмуш.*

ДУХОВНОСТЬ СМЫСЛ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЖИЗНИ

*Акматалиев Асанбек Тургунбаевич – к.ф.н.,
доцент, международный Узгенский институт
технологии и образования имени академика
Б.Мурзубраимова ОшТУ,
akmataliev.asanbek@mail.ru, Кыргызская
Республика, г.Узген, тел.: 0996550451059.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается проблема духовности как смысл человеческой жизни, также в ней говорится о том, что в человеческом обществе духовность появляется на ранних этапах исторического становления и живет как идеал оптимистического отношения к жизни с уважением к жизни. С помощью духовности как онтологической основы человеческого бытия стало возможным сотворение человека, его эволюция от животного состояния к живому, способному превратить «животную радость» в «человеческое счастье». Как сегодня невозможен человек без духовно-нравственных качеств и обстоятельств, так невозможно представить процесс эволюционного развития общества без духовности. Духовность следует понимать как особый процесс, неразрывно связанный с жизнью человека. Но было бы неправильно приближать его к реальности. Духовность есть особая мера жизни человека, включающая в себя всю его жизнь в направлении содержания и смысла.*

Ключевые слова: *духовность, ценность, человечество, социум, реальность, культура, фактор, эволюция, нравственность, бытие.*

SPIRITUALITY IS THE MEANING OF HUMAN LIFE

Akmataliev Asanbek Turgunbaevich – candidate of philosophical sciences, associate professor, International Uzgen Institute of Technology and Education by academician B. Murzubraimov OshTU, e-mail: akmataliev.asanbek@mail.ru, Kyrgyz Republic, Uzgen city, tel.: 0996550451059.

Abstract: *In this article the problem of spirituality is considered as the meaning of human life, as well as in it it is said that in human society spirituality appears in the early stages of historical status and we live the life of an ideal. With the help of spirituality as the ontological basis of human existence became a possible creation of man, his evolution from animal state to living, capable of transforming "animal joy" into a "human being." Just as today it is impossible for a person without spiritual and moral qualities and circumstances, so it is impossible to represent the process of evolutionary development of society without spirituality. Spirituality must be understood as a special process, inextricably linked with the life of man. But it would be wrong to approach it to reality. Spirituality is a special measure of a person's life, including all of his life in terms of content and meaning.*

Key words: *spirituality, value, humanity, society, reality, culture, factor, evolution, morality, being.*

Киришүү. Макаланын темасынын практикалык маанисинин орчундуулугу - азыркы замандын адамы адеп-ахлактык менен руханийлик биримдикте социалдык жана рационалдык менен алмашып туруучу дүйнөдө жашап жатат. Таасын болгондой, татаалдыгы боюнча адамзат манызын сактоо милдетин чечүү адамдын өзүн, анын терең руханий-адеп-ахлактык түзүлүштөрүн өзгөртүүсүз элестетүүгө болбойт. Аталган өнүттө адамдын руханийлик маселеси приоритеттүү катары кызмат кылат. Калыбы, бүгүнкү күнү «руханийлик» түшүнүгү «жан» жана «жандык», «рух» жана «руханий» сыяктуу терминдер менен маанилүү ролду ойногону бекеринен эмес. Биз дээрлик күнүгө көңүлү ток жана кош көңүл адамдарды жолуктурабыз, индивиддин бай руханий дүйнөсүнө жогорку баа берип, кээ бир адамдардын руханийсиздигин көрүп, аларга өзүбүздүн тынчсыздануубузду билдиребиз, биз адамдардын татаал жана карама-каршылыктуу турмуштук кырдаалдарында көрсөткөн айкөлдүгүнө жана тескресисинче айкөлсүздүгүнө ар түрдүүчө мамиле кылабыз.

Заманбап адабиятта, анын ичинде философиялык адабиятта жаратуучулуктун руханий факторунун, руханий өнүгүүнүн, руханий байлыктын, руханий өсүүнүн, руханий маданияттын, объективдүү реалдуулукту руханий өздөштүрүүнүн дискурсу бар. Адамдардын ишмердүүлүктөрүнүн ар кыл түрлөрүнө изилдөөчүлөр материалдык, өндүрүштүк, социалдык-саясий эле эмес, руханий ишмердүүлүктү да таандык кылышат. Көркөм чыгармачылыктын алдында турган милдеттердин арасынан башкысы К.С.Станиславский «адамзат рухунун жашоосун» жүзөгө ашырууну көргөн. А.Шопенгауэр XIX кылымда эле байкоо жүргүзгөндөй, рухту четке кагуу адам философиясына таандык. С.Л.Франк материалдык реалдуулукту руханий реалдуулук менен салыштыруу менен төмөнкүчө белгилеген: «баштапкы» болуп руханий реалдуулук эсептелет.

Изилдөө материалдары жана усулдары. Аталган макаланы даярдоо процессинде бир катар изилдөөчү-окумуштуулардын аталган маселе боюнча философиялык талдоолору, көз караштары жана ой жүгүртүүлөрү колдонулду. Изилдөө процессинде системалык, тарыхый, формалдык-логикалык, абстракциялык, аналогиялык жана башка принциптер колдонулду.

Адамзат социумунда руханийлик тарыхый калыптануунун алгачкы этаптарында пайда болуп, жашоо алдындагы урматтоонун жашоого оптимисттик мамиле кылуу идеалы катары жашап келет. Адамдардын болмушунун онтологиялык негизи катары

руханийликтин жардамы менен адамдын жаралуусу, жаныбардык абалдан жандыка чейинки жолдогу анын эволюциясы мүмкүн болду, ал «жаныбарлардын кубанычын» «адамзат бактысына» айлантууга жөндөмдүү болгон. Бүгүнкү күнү адамды руханий-адеп-ахлактык сапаттардан жана абалдардан тышкары мүмкүн болбогон сыяктуу эле коомдун эволюциялык өнүгүү процессин руханийликтен тышкары элестетүүгө мүмкүн эмес. Дүйнөдө руханийликке караганда адам болмушунун онтологиялык нукуралык ченеминин кыйла универсалдуу критерийи жок: «Рухсуз жана рухтан тышкары биз чыныгы болмушка ээ эмеспиз, болгону Гоголдун сөзү менен айтканда, «жашоочулук» бойдон кала беребиз» [1].

Руханий акыр-заман бүткүл дүйнөлүк топтон суудан да коркунучтуу: андан эч ким кутула албайт. Руханийлик гана адамдын алдында жашоого оптимисттик мамиле кылуунун механизми жана адамзат баласын сактоонун жана улантуунун кепилдиги катары кызмат кылат. Руханийлик деген өзү эмне? Анын манызы менен мазмуну эмнеде? Азыркы илим руханийликти светтик жана диний деп бөлөт, ал Кудайлык Рухтун жаратуусу эле болуп эсептелбестен, адамзат рухунун негизин да түзөт. Руханийликти түшүнүүдөгү светтик ыкма, эреже катары, морал, илим жана искусство тармактары менен жакындашат. Анын тарапташтары белгилегендей, өзүн жана жашоосун дүйнөнү таануу, көркөм баалуулуктарды жаратуу менен байланыштырган адам адеп-ахлактык жүрүм-турумдун үлгүсү болуп эсептелет. Мындай адамга руханийликтин белгилери таандык. Ар кандай күмөн саноолордон тышкары, жогорудагы айтылгандын баары руханийлик менен байланышкан, аталган касиеттерсиз ал пайда болуп, калыптана албайт. Ошону менен бирге рационалимди, өзгөчө анын позитивистик-сциентистик маанисин бир тараптуу кароо инсандын руханий маданиятын, анын руханийлигин аныктоо үчүн анык жетишсиз.

Диний руханийлик адатта ишеним менен байланыштуу. Бирок бул жерде руханийликти динийлик менен гана жакындаштыруу туура эмес болуп калат. Мындай учурда биз руханий өнүгүүдөн адамзаттын олуттуу бөлүгүн ажыратып, «руханийлик» терминин тарытып, жардылантмакпыз. И.Канттын пикиринде, ишеним объективдүү негизге ээ эмес, аны таанууну субъективдүү түрдө гана негиздөөгө болот. Ишенимге негизделген руханийлик акыл-эске негизделген руханийликтен олуттуу түрдө айырмаланып турат: «Баарынан мурда, бул айырмачылык акыл-эстүү руханийлик илимий, жактан негизделип, түшүндүрүлө алат, ал эми динийликке таандык болгон, б.а. иррационалдуу, акылга каршы келген ишенимде руханийлик объективдүү түрдө негизделип, түшүндүрүлө албайт» [2].

Бирок бул жерде дароо белгилей кетүүчү нерсе, светтик жана диний руханийликтин ортосунда чек ара жок. Тарыхый тажрыйба тастыктап тургандай, адамды Кудайдан жасалма оолактатуу аракети дайыма адамдын руханий-адеп-ахлактык кемүүсүнө, руханийликтин олуттуу негиздеринин кайра жаралуусуна алып келген. Адамдын руханийлиги анын бирден-бир көп сандаган мүнөздөмөлөрү – адамдагы адамзаттыктын ченеми эле эсептелбейт, руханийлик адамды адамды кылат. Руханийлик образдуу айтканда, бул күйүп турган шам чырак, анын жардамы менен адамдын ички дүйнөсү тазаланып, анын татаал жана карама-каршылыктуу кырдаалдагы жолун издөө женилдетилет. Н.А.Бердяев жазат, руханийликсиз «курмандыктарды алып келүүгө жана баатырдык кылууга болбойт». Руханийликке ээ болуу менен адам өзүнүн эле эмес, адамдардын, жалпы эле дүйнөнүн алдындагы жоопкерчилигин андап биле баштайт.

Руханийликтин манызы, А.В.Разиндин пикиринде, «сыйынуу менен эмес, жакындары менен алыскыларга жардам берүү, боорукерлик, коомдук пайдалуу ишмердүүлүк менен байланыштуу» [3]. Адам руханий жактан өз алдынча болуу менен өзүнүн күнүмдүк болмушуна примитивдүү көз караштары менен түбөлүкө мамилесин түзөт. Аталган ой жүгүртүүлөрдүн алкагында айта кетүүчү нерсе, руханийлик – адам

болмушунун мазмуну менен багытын, ар бир индивиддеги «адамзаттык образын» мүнөздөөчү маани-маныздык баалуулуктардын чөйрөсүн аныктоочу интегративдүү сапат.

Дагы белгилей кетүүчү жагдай, руханий жашоо чөйрөсүндө адам китептерден алынган билимдердин негизинде алынган баалуулуктарды эле эмес, өзүнүн турмуштук тажрыйбасын башынан кечирүү процессинде да жүзөгө ашырат. Андыктан жашоонун манызы өзүнүн жеке турмуштук жолундагы кубаныч менен кайгыны башынан кечирүү аркылуу жүзөгө ашырылат. Ошондуктан эгеде адам турмуштагы өзүнүн ордун өз убагында аныктап, турмуштук жолун таппай, мүмкүнчүлүктөрүнө реалдуу баа бере албай, өз тагдырынын кожойуну болбой калганда жашоонун мааниси кыйла татаал, карама-каршылыктуу жана ал тургай трагедиялуу да болушу мүмкүн. Тагдырды башынан кечирүү, Л.П.Буванын пикири боюнча, «билимдер менен баалуулуктарды издөөдө динамикалуу, энергетикалык башталышты берет» [4]. Бул жерде адам болмушунун белгилүү бир сапаты катары руханийликтин мазмуну ойломду, билимди жана сезимди, иш-аракеттер жана жүрүм-туруму менен башынан кечирүүлөрдү интеграциялат. Жогоруда айтылгандан тышкары адамдын ички, руханий дүйнөсү, жалпы эле руханийлик туурасында кеп кылууга болбойт. Онтологиялыктагы руханийликти адамдын өзүнүн жогорку «Менге» болгон багытындагы адамзат болмушунун нукура он жактуу мүнөздөмөсү катары берүүгө болот. Кеп В.А.Лекторскийдин пикиринде, руханийлик дайыма кандай гана болбосун өз керт башын ойлодон, майдачылдыктан, өзүмчүлдүк кызыкчылык менен жеке пайдадан тышкары чыгуу менен байланышат. Анын божомолунда, инсандын маани-маныздык багыттар жана анын максаттары жекелик алдындагы баалуулуктар системасына терен сүнгүп кирген [5]. Өзүнүн ички «Менин» андап билүү процесси руханий калыптануунун жана индивиддин кайра түзүлүүсүнүн маанилүү аспектиси болуп саналат. Бирок, белгилүү болгондой, адам өзүндө жана өзүнө гана токтоп калбайт, анын руху дайыма өзүнүн «Менинен» чыгуунун жолун издейт. Анын алдында мындай учурда чексиз мейкиндиктик-убакыттык мейкиндиктер, курчап турган дүйнө ачылат.

Руханийликтин чыныгы субъектиси болуп адам өзүнүн күнүмдүк тар эмпирикалык болмушунан тышкары чыгуу менен гана ээ боло алат. Ал үчүн ага өзүнүн чыныгы манызын руханийликти табигый таяныч катары жүзөгө ашыруусу зарыл. Кеп чыныгы руханийлик өзүндө токтоп калуу, өзүн курчап турган адамдардан жана жалпы эле дүйнөдөн оолактабоо касиетине ээ болот, бирок коомдун руханий мейкиндигин кенейтүүгө болгон аракетти билдирет. Руханийлик дайыма динамикада, «руханий талаанын» дайыма жанылануусунда, стереотиптердин жана көз караштарды чектөөчүлөрдөн, жеке өнүкпөй калуусунан тазаланууда берилет. М.М.Бахтиндин пикиринде, «адамзат мазмуну ар бир адамдын жашоосунун алкагында жайылат» [6].

Руханийлик үчүн руханий-адеп-ахлактык бирдиктүү иш-аракеттин мейкиндигин дайыма кенейтүү мүнөздүү. Өзүнүн көз карашын билдирүү аракети жана ошону менен бирге өзүн рухтун ири энергиясынан куткаруу руханийликти нурдануу булагы менен энергиянын дайыма болуучу генерациясы менен салыштырууга шарт түзөт. Руханий энергияны топтоо процесси өзүнө адамзат рухунун ички иштөө механизмдин камтып турат. Ар бир руханий бай инсан – бул руханийликти топтоонун өзгөчө бир борбору, ал канчалык мазмундуу жана руханий жактан бай болсо, ошончолук руханийликти активдүү нурдантат. Бирок бул жерде мыйзам ченемдүү бир суроону коюуга болот: руханийликти «жөнгө салуу», тигил же бул адамда аны топтоо нормасы туурасында кеп кылууга болобу? Адамдын ишмердүүлүгүнүн предметтик мазмунуна жана анын өзүн-өзү ан-сезимдүү башкаруу жөндөмдүүлүктөрүнө талдоо жүргүзүү аркылуу маани берүү аракетине каршы каршы болууларга ээ болбостон белгилей кетүүчү нерсе, башкаруунун аталган мехнизмине ээ болуу руханий-адеп-ахлактык милдетке ээ болот (мисалы, жаны социалдык шарттарга ыңгайлашуу, болмуштун реалдуу чындыгына ыңгайлашуу, катаал материалдык абалдан

көз каранды болуу ж.б.у.с.). Ошондуктан руханийлик, калыбы, абдан маанилүү баалуулуктар жана идеалдардын жардамы менен аларга каршылык көрсөтүү жана активдүү таасирин тийгизүү максатында калыптанган шарттардан максималдуу көз карандысыздыка жетүү үчүн адамдын өзүн-өзү башкаруу катары кароо керек.

Онтологиялык өнүгтө адамдагы руханийлик сапаты боюнча өзгөрбөйт, ал сан жагынан гана жогорулайт. Адам болмушундагы руханийликтин сандык өзгөрүүсү сөзсүз болуу керек, аларды руханийликке болгон аракет катары кароо абзел. Алар руханийликтин сапатына таасирин тийгизбейт жана ошол эле мезгилде руханий интенциялардын аккумуляциясына, алардын жүзөгө ашырылуучулук күчүн динамикалаштырууга шарт түзүп, адамдын жашоо ишмердүүлүгүндөгү руханийликти жүзөгө ашырууну тездетет. Адамдагы руханийликти жогорулатуу процесси автоматтык болуп эсептелбейт, ал белгилүү бир аракеттерди жана ал тургай адамдын руханий абалын чыгармачылык кайра иштетүү жолундагы «ички каармандыкты» билдирет. Руханийликтин баалуулугу, бизге маалым болгондой, анын саны эмес, сапаты менен аныкталат. Эгерде санда руханийликтин көлөмү же энерго маалыматтык көлөмү, руханий потенциалы берилсе, анда руханийликтин сапаты туруктуу чондук болуп эсептелет, анын баалуулугунун объективдүүлүгү абсолюттуу.

Тыянактар жана талкуулар. Руханийликтин ажырагыс белгиси болуп дайыма гуманизм болгон жана кала берет. Чыныгы гумандуу болуп качан бир адам башкага өзүнө мамиле кылгандай, ал эми өзүнө болсо – башкалардын көз карашында кылган карым-катнаштар эсептелет. Л.П.Буванын пикиринде, «айланасында руханийликтин гуманистик мааниси топтолгон өзөктүк мүнөздөмөлөр болуп ишеним, үмүт жана сүйүү эсептелет. София – жашоонун даанышмандыгы» [4]. Адамдын руханий маданиятынын гумандуулугу, анын руханий «өзөгү» туурасында кандайдыр-бир денгээлде адам кимге ишенет? аттуу суроого болгон жоопту талдоо боюнча кеп кылууга болот. Кудайгабы, мамлекеткеби, коомгобу, башка адамгабы, өзүнөбү? Мунун баары анын руханий өз алдынчалуулугу менен кантип байланышкан? Эмнеге жана кимге үмүт кылат? Коомгобу, досторунабы, коншуларгабы, кырдаалгабы, өзүнөбү же тагдыргабы? Кимди жана эмнени жакшы көрөт? Өзүндөгү дүйнөнүбү же бул дүйнөдөгү өзүнбү? Ушул жана башка суроолорго болгон жооптор адамдын руханий дүйнөсүнүн түпкүрдөгү башаттарына карата түздөн-түз катышы болгонуна карабастан, азыркыга чейин аталган маселеге арналган социологиялык, социалдык-психологиялык изилдөөлөр жок. Бирок, аларда тилеке каршы, «материалдык баалуулуктарга» басым жасалат, ал эми маданий жана руханий-адеп-ахлактык баалуулуктар болсо эреже катары, билим берүүнүн денгээли, окулган китептердин саны же музейге, театрга, библиотекаларга, киного баруу менен аныкталат.

Руханийлик ар кандай мистикадан айрылган, бирок анда көптөгөн сырлар катылган. Бир кокусунан болгон жолугушуу тан калычтуу түрдө адамдын ички дүйнөсүн өзгөртүп, аны кыйла ачык жана таза кылат. Руханийлик Жердеги жеке алып жүрүчүсү адам сыяктуу эле бүтүн, жеке жана түбөлүктүү. Руханийликти чындык менен ыктымалдуулук бирдиктүү иш-аракетте болгон көрүнүш катары кароого болот. Андыктан чындык ыктымалдуу, ал эми ыктымалдуу – чындык катары кызмат кылат. Аталган компоненттердин интеракциясы көпчүлүк жагынан болмуштун ыктымалдуу моделин тандоонун жыйынтыгы же трансценденталдык чыгуусунун жана экзистенциалдык ой жүгүртүүсүн мыйзам ченемдүү натыйжасы катары кароого болгон руханий өз тагдырын өзү чечүү процессинин онтологиялык толуктугун мүнөздөйт.

Адамзаттын бүткүл жашоосунда чогултулган бардык маалымат, анын тажрыйбасы адеп-ахлактык жана руханий күчтөр болуп өзгөрөт. Руханийлик онтологиялык көрүнүш болуу менен жогорку денгээлде аксиологиялуу болуп саналат: ал өзүнө баалуулуктардын ааламдык мурасын камтып турат. Руханийлик – өзүндө бардык «баалуулуктардын падышачылыгын» камтып турган абсолюттуу баалуулук. Руханий трансформация жана

өнүгүү жолуна турган адамдын алдында анын иштеринде, жүрүм-турумдарында жана курчап турган реалдуулуктагы карым-катнаштарында жүзөгө ашырылуучу руханий баалуулуктарга жакындатуу мүмкүнчүлүктөрү ачылат. Азыркы коомдо болуп жаткан баалуулуктарга баа берүү руханийлик маселесин сапаттуу жаны денгээлге алып чыгат. Демек, руханийликти философиялык катарда татыктуу орунду ээлей турган кыйла татаал жана көп аспектилүү онтологиялык феномен катары кароого болот.

Корутунду. Демек, сонунда айта кетүүчү нерсе, руханийликти адамдын жашоосу менен ажырагыс байланышта болгон өзгөчө процесс катары түшүнүү зарыл. Бирок аны реалдуу болмуш менен жакындатуу туура эмес болуп калат. Руханийлик – бул адамдын жашоосунун өзгөчө ченеми, ал өзүнө анын бүткүл жашоосун мазмундук жана маани-маныздык багытта камтып турат. Руханийлик адамдын ички руханий-адеп-ахлактык дүйнөсү менен анын курчап турган дүйнөсүнүн ортосундагы структуралык системалык байланышты чагылдырат. Адам үчүн руханийлик – бул анын өздүк шайкештигинин жана өздүк ан-сезиминин өсүүсүнүн фактору жана формасы. Ал таза идеяларга жакындабайт, руханийлик өзүнүн манызы боюнча адамдын жашоосунун сапаты болуп саналат.

Адабияттар:

1. Ильин И. А. Путь к очевидности. - М., 1993. 432 с.
2. Гумницкий Г. Н. О понятии духовности // Философия и общество. –М., 2011. №3. 21–37-б.
3. Разин А. В. Онтологические основы морали в сознании современного общества // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 7. Философия. -М., 2004. Т. 4. 58–79-б.
4. Буева Л. П. Духовность и проблемы нравственной культуры // Вопр. философии. –М., 1996. № 2. 2–6-б.
5. Лекторский В. А. Духовность, художественное творчество и нравственность // Вопр. философии. –М., 1996. №2. 30–35-б.
6. Бахтин М. М. Автор и герой в эстетической деятельности // Эстетика словесного творчества. -М., 1986. 119–124-б.